

ИСТРАЖИВАЊА СВРСТАВАЈУЋЕГ САДРЖАЈА У ОБЛАСТИ БЕЗБЕДНОСТИ

Др Дане Субошић*

Недостатак многих теоријских знања представља њихова несистематичност. Наведени недостатак се отклања сврставањем таквих знања, за шта је предуслов пројектовање, организовање и реализовање истраживања сврставајућег садржаја. Међутим, да би се истраживања сврставајућег садржаја у области безбедности пројектовала, организовала и реализовала, потребно је успешно решавање бројних проблема, пре свега, методолошке природе. У вези с тим, препоручују се начини решавања тих проблема и сличних.

Кључне речи: *сврставање, класификације, типологизације, критеријуми, чланови, захтеви, ваљаност, безбедност.*

Увод

Основни облик сврставања, у виду класификације, старији је од саме науке. Наиме, на основу анализе језика може да се закључи да су они добар пример творевина које су, поред осталог, саздане од деоба које су изведене према одређеним мерилима.¹ Тако, сврставање није значајно само за науку, већ је и једно од основних компоненти здраворазумског размишљања.

У науци је најлакше доћи до сазнања нивоа описа, што је уједно разлог томе да је таквих знања највише. Такво знање је површно, некад је и непотпуно, нарочито ако је резултат дескриптивних истраживања. Наиме, дomet тих истраживања ограничен је и може да се изрази као: „Идентификација и пренос важних особина или карактеристика одређене категорије објеката или догађаја“.²

* Аутор је запослен у Криминалистичко-полицијској академији у Београду.

¹ Упореди: Адамовић, Ж., Милошевић, Д., Ристић, С.: *Основи методологије научноистраживачког рада*, Друштво за техничку дијагностику Србије, Београд, 2005, стр. 27.

² Тиме се указује на став да дескриптивно истраживање има и елементе сврставајуће природе (Fitzgerald, J.D, Fox, M.S.: *„Методологија истраживања у криминалистичким наукама, превод с енглеског, (приредили: Бакић, И., Муратбеговић, Е.), Факултет криминалистичких наука, Сарајево, 2001, стр. 269).*

Досадашња истраживања која су доминантно посвећена сврставајућем садржају веома су ретка. При томе, далеко су присутнији научни подухвати који се односе на дескрипцију или експликацију појединих предмета истраживања, с тим да се она једним својим делом односи и на његово сврставање. То значи да су присутна и сврставања у форми систематизације знања или одговарајућег теоријског моделовања делова или целине предмета истраживања, тек као узгредни садржај дескриптивних и експликативних истраживања. Уједно, то је најчешће површно реализован део истраживања, што може да се аргументује одсуством анализе изведених деоба са аспекта њихове ваљаности.

Изостајање истраживања (или њихових делова) сврставајућег карактера посебно је честа у области безбедности. На пример, као последица тога присутна је општа конфузија појмова и термина: *активност, делатност, овлашћење, посао, функција, мера, радња, поступак, начин, метод, акција, интервенција, операција и тако даље*. Најзад, методолошка теорија садржи препоруке за реализацију истраживања сврставајућег садржаја, али у њима оскудева.

Све наведене чињенице указују на *потребу пројектовања, организовања и реализовања истраживања сврставајућег садржаја* у области безбедности, али и безбедности уопште. Овим радом уважава се потреба за сврставајућим истраживањима и њиховим резултатима, с тим да се након њиховог разматрања анализирају објективне тешкоће које се јављају у његовој припреми и реализацији.

Пројектовање истраживања сврставајућег садржаја у области безбедности

Приступом проблему истраживања уважава се став да је ваљана она подела предмета деобе која задовољава **захтеве ваљаног сврставања**. Наведени захтеви сврставају се с обзиром на **критеријуме**³ и на **чланове подела**. Захтеви ваљаног сврставања који се односе на *критеријуме* јесу **историчност** и **структуралност**, док захтеви који се односе на *чланове деоба* јесу **доследност**, **потпуност**, **исцрпност**, **немешање чланова** и **дискриминативност**.

У разради предмета истраживања, као елемента научне замисли, полази се од садржаја деобе и захтева њене ваљаности. При томе, уважава се

³ Критеријум (грч. *kritērion*) је мерило, скуп правила за процењивање нечега, знак распознавања. (Вујаклија, М.: *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1996/97, стр. 464).

став да се класификације састоје од *три конституенса*: **предмета деобе, критеријума и чланова**. При томе, захтеви ваљаности класификације представљају теоријске и логичке услове које она мора да испуни да би се сврстала у научне. Из наведеног следи да се *предмет истраживања сврставајућег карактера односи на проверу ваљаности избора критеријума и чланова деоба, у односу на захтеве ваљаности сврставања*.

Циљеви свих истраживања деле се на научне и практичне. Најважнији научни циљ сврставајућих истраживања јесте извођење ваљане класификације. Међутим, ако предложена класификација током провере њене ваљаности буде потврђена и као комплексна типологија, јер представља последицу укрштања **најмање два** ваљана критеријума, онда је резултат, као мера остварења циља истраживања доведен до оптимума. Као споредни научни циљеви у истраживањима сврставајућег садржаја могу да буду пројектовани **опис и објашњење**. Овако постављен научни циљ могуће је остварити ако постоје научни описи предмета деобе, јер су унапред познати *захтеви ваљаности класификовања и начин њене провере*. Опис и објашњење представљају неопходну допуну класификацији као научном циљу, јер се помоћу ваљаности класификације доказује и то да њени чланови заиста припадају области предмета деобе, при чему не представљају стварање услова за поједине његове манифестације или испољавање неке сродне појаве коју од предмета деобе треба разграничити током истраживања.⁴

Практични циљеви истраживања испољавају се у *прагматско-телеолошкој* области. Из аспекта системске анализе, она се испољава у тројној усмерености истраживача и то на **окружење, функцију и структуру** предмета истраживања. Постструктуралистички посматрано, потребно је ваљано схватање наведених елемената, посебно из аспекта континуитета – дисконтинуитета.

На највишем нивоу општости, цео поступак истраживања сврставајућег садржаја заснива се на *општој хипотези којом се изражава одређена сличност или разлика*.⁵ Посебне и појединачне хипотезе изводе се симетрично поглављима у садржају пројеката, односно уводима одређених радова којима се стичу одређена признања (нпр. магистарским тезама, докторским дисертацијама и тако даље). Дефинисани систем хипотеза и доказни поступак које аутори користе у њиховој верификацији морају да буду јасно видљиви и препознатљиви, почев од пројекта, до завршног саопштења.

⁴ Мисли се на разграничење сродне појаве од предмета деобе. На пример, то може да буде однос противтерористичких активности (сродна појава) и ослобађања талаца (предмет деобе).

⁵ На пример: „Ваљана је класификација начина ослобађања талаца ако је изведена критеријумима 'средстава' и 'полазишта', са непринудним начинима (економско-политичким и психолошким) и принудним начинима (неоружаним 'борилачким' и оружаном), као њеним члановима“ (Видети шире у: Субошић, Д.: „Класификација начина ослобађања талаца ангажовањем антитерористичких јединица“, магистарски рад, Војна академија Војске Југославије, Београд, 2001. године).

Током истраживања сврставајућег садржаја користе се филозофске методе, најчешће су: дијалектичка, позитивистичка и структуралистичка. Конкретна дијалектичка метода користи се као оквир за примену осталих метода.

Позитивистичка метода користи се током истраживања манифестација предмета деобе, као *релативно самосталних целина*. Осим тога, позитивистичка метода треба да се користи у функцији примене структуралистичке методе и да при томе чини основу за пројектовање и примену општих и емпиријских научних метода.

Структуралистичка метода је погодна за истраживање, будући да омогућује схватање структуре као целине, у којој нарушавање равнотеже у једном делу, изазива промене у свим њеним деловима. Најзад, структуралистичка метода користи се у закључивању о променама манифестација предмета деобе, као последице промене његових основних обележја (нпр. елемената структуре и других значајних фактора), који имају функцију критеријума у разматраним класификацијама (било да су постојеће или предложене).

Од општенаучних метода потребно је истаћи јединствену историјско-компаративну методу и, донекле, моделовање. У истраживачком поступку треба да се користи историјско-компаративна метода као најзначајнија, с обзиром на методолошке препоруке за реализацију истраживања сврставајућег садржаја. Наиме, њима се предвиђа да се ваљане класификације и комплексне типологије изводе на историјско-упоредној основи. Осим тога, да би се дошло до ваљане класификације предмета деобе потребно је да се предмет деобе разматра у дужем периоду.

Историјска метода се користи ради изучавања **настанка и развоја** предмета деобе. Доласком до сазнања о својствима њиховог настанка и развоја изводе се критеријуми класификације. Поред тога, историјска метода користи се као оквир примене анализе садржаја. Наиме, на основу анализе садржаја прикупљају се подаци о досадашњим класификацијама предмета деобе и о историјско-географској заступљености њихових појединих критеријума и чланова. Прикупљени подаци о досадашњим класификацијама служе поређењу са предложеном класификацијом и то у погледу захтева ваљаности сврставања. На основу података о историјско-географској заступљености појединих критеријума и чланова класификације даје се својеврсна аргументација ваљаности избора њених критеријума и чланова. Анализа садржаја редовно се спроводи на великом броју библиографских јединица.

Моделовање може да се користи ради извођења **логичких доказа** ваљаности класификације. Наиме, ако постоји модел члана класификације – постоји и сам члан, што се манифестује као полазиште за извођење логичког доказа. То значи да прво треба да се провери постојање модела појединих чланова класификације (деобе). Ако модел постоји, следи закључак да постоји и одговарајући члан класификације.

Током истраживања треба да се користе и логичке методе. Најзначајнија је анализа и синтеза, односно индукција и дедукција. У вези с тим, користи се генетичка анализа, структурна анализа, компаративна анализа и што је веома важно – језичка анализа. Наиме, због непоузданости поступка верификације хипотеза сврставајућег садржаја, у вези с методолошким препорукама захтева се коришћење и језичке анализе. Поред тога, индукција и дедукција користе се у поступку извођења закључака о ваљаности предложених критеријума и чланова класификације.

Ради прикупљања података погодна је и метода испитивања. Природа предмета истраживања, пожељно присуство истраживача при испитивању и релативно мали број адекватних испитаника, опредељује примену технике усмереног индивидуалног интервјуа. Намерни узорак стручних и научних радника у области безбедности сматра се јединим могућим, јер и при овако одабраном узорку могу да постоје озбиљне тешкоће појединаца при одговарању на постављена питања. Овако прикупљени подаци треба да буду статистички обрађени и приказани одговарајућим графиконима (графичким моделима, који се формирају у зависности од статистички обрађених података – квантитативних показатеља).

Организовање и реализовање истраживања сврставајућег садржаја у области безбедности

Организовање и реализовање истраживања сврставајућег садржаја у области безбедности представљају неодвојиве фазе процеса доласка до завршног саопштења. У начелу, истраживања сврставајућег садржаја треба да садрже три целине и то: 1. теоријско одређење предмета деобе, 2. идентификацију критеријума деобе и 3. идентификацију чланова поделе. Структура главног дела завршног саопштења, које следи истраживању сврставајућег садржаја, последица је методолошких препорука за реализацију појединих фаза наведене врсте истраживања. Наиме, њима је предвиђено да се провера ваљаности разматраних подела изводи провером критеријума којом су изведене и чланова које садрже.

Истраживање сврставајућег садржаја почиње теоријским одређењем предмета истраживања, с крајњим циљем дефиниције предмета деобе. То не произлази само из потребе да појмови који се истражују буду недвосмислено и ваљано одређени из аспекта њиховог садржаја и обима, већ и због дијалектичког јединства дефиниције и класификације. У вези с тим, без дефиниције појма који је предмет деобе немогуће је применити критеријуме класификације којима се долази до његових врста. У делу истраживања ко-

је се односи на: „Теоријско одређење предмета деобе“, начелно су обухваћена три дефинисања с обзиром на критеријуме класификације: 1. захтев ваљаности класификације (типологизације), 2. критеријум класификације (типологизације) и 3. предмет деобе.

Поред прецизног и недвосмисленог одређења појма који је предмет деобе, у разматраном делу истраживања истиче се дијалектичко јединство дефиниције и класификације (типологизације). Тиме се уважава методолошки став да несавршене дефиниције подстичу стварање ваљаних класификација (типологизација) и обрнуто. Теоријским одређењем предмета истраживања стичу се услови за проверу ваљаности класификације предмета деобе.

Провера ваљаности предложених критеријума класификације изводи се у складу са методолошким препорукама. Њима се, пре свега, препоручује да се класификовање изводи на *историјско-упоредној основи*. Томе одговара примена историјско-компаративне методе и анализе садржаја (ради прикупљања података о историјско-географској заступљености појединих критеријума).

Део завршног саопштења односи се на обраду питања „*идентификације критеријума деобе*“, које заједно са трећим делом истраживања представља његов тежишни део. Начелно, разматрани део истраживања треба да се састоји од целина којима се обрађују питања: 1. поређења критеријума класификација (типологизација), 2. евиденција досадашњих критеријума класификација (типологизација) које се односе на предмет деобе и 3. вредносних судова стручњака о ваљаности избора критеријума разматране класификације (типологизације). Првонаведеним питањем овог дела истраживања начелно се обрађују следећа питања: 1. историчност и структуралност као теоријски захтеви ваљаности сврставања, 2. евидентирање досадашњих (постојећих) критеријума класификације предмета деобе, 3. поређење критеријума класификација предмета деобе, 4. евидентирање и поређење критеријума сродних класификација у односу на поделу разматраног предмета деобе и 5. поређење предложених и најваљанијих досадашњих критеријума (принципа деобе).

Да би могли да се пореде постојећи и предложени критеријуми класификација (типологизација) претходно се утврђује историјско-структурни оквир поређења. На основу разматрања **историчности**, као својеврсног приступа и начина истраживања, долази се до суштинских својстава настанка и развоја предмета деобе. У вези с тим, из синтезе закључака до којих се долази на основу истраживања историчности предмета деобе, могуће је различите манифестације (одразе) његових генетичких обележја изразити одговарајућим критеријумима класификације (типологизације). Тиме се постиже задовољење захтева *историчности изабраних критеријума*, као конституенаса класификација предмета деобе.

Структуралношћу критеријума класификације (типологијације) постиже се то да је изабрани принцип деобе израз битног, структурног својства предмета поделе. Структура предмета деобе може да се разматра са постструктуралистичког становишта, тј. *као процес*. На основу анализе предмета деобе као процеса, долази се до закључка (условно речено, односно када је то могуће) да његова структура представља низ технолошки зависних фаза. Свака фаза наведеног процеса представља својеврсно структурно обележје и може да буде трансформисана у критеријум, тј. принцип деобе.

Поред постструктуралистичког приступа истраживању структуре предмета деобе могућа је примена и упоредног (компаративног) полазишта. Наиме, поређењем структуре предмета поделе са неком сродном структуром, такође, може да се дође до одговарајућих принципа деобе.⁶ У вези с тим, компаративним приступом може да се дође до исте структуре предмета деобе, као и у случају постструктуралистичког приступа.

На основу евидентирања постојећих критеријума за сврставања предмета деобе ствара се одговарајуће полазиште за њихово међусобно поређење, како би се дошло до најваљанијег сврставања. Наведена поређења изводе се у односу на теоријске захтеве ваљаности сврставања. Циљеви тих поступака односе се на проверу ваљаности постојећих подела и селекцију критеријума који ће да буду поређени са предложеним принципима деобе.⁷

Након наведених евидентирања и поређења критеријума за сврставање одговарајућих предмета деобе, исти поступак изводи се и са критеријумима њима сродних класификација (типологијација). Слични предмети деобе имају и слична својства, која су изражена одговарајућим критеријумима

⁶ Ако желимо да структурирамо „начин“ којим се у тактици извршава неки безбедносни задатак, потребно је да утврдимо структуру неког од начина, која је већ изведена, односно која нам је позната, с тим да се узима у обзир његово преузимање из теорије друге науке. На пример, *структура научне методе је троделна и састоји се од полазишта, поступака и средстава*. Аналогно томе, може да се изведе закључак да се нпр, *начини ослобађања талаци састоје од полазишта, поступака и средстава*. Овај прилаз проблему одређења садржаја структуре јесте оправдан, јер свака делатност садржи елементе научности.

⁷ Као пример на којем предмет мишљења у овоме саопштењу може да се учини „опипљивим“, издвајамо **класификацију начина ослобађања талаци**. Наиме, у њој предложени критеријуми „средства“ и „полазишта“ поређени су прво са постојећим критеријумима класификација начина ослобађања талаци, а потом и са принципима деобе оних предмета који су слични са разматраним предметом. При томе, утврђено је да су оба критеријума према теоријским захтевима ваљаности сврставања у предности у односу на до тада постојеће принципе деобе (2001). Међусобним поређењем критеријума „средства“ и „полазишта“ утврђено је да је ваљанији критеријум „средства“, која се примењују у функцији ослобађања талаци. Стога, наведени критеријум при извођењу класификације начина ослобађања талаци користи се, као доминантан критеријум у односу на „полазиште“. Критеријум полазишта користи се ради допуне и прецизирања појединих чланова класификације и индикатора који се односе на њих. Поред тога, укрштањем наведених критеријума настаје комплексна типологија начина ослобађања талаци.

мима за њихово сврставање. При томе, до критеријума поделе долази се трансформацијом атрибута којима се изражавају суштинска својства предмета деобе.⁸

До следећих аргумената ваљаности разматраних критеријума долази се на основу анализе њихове историјске и географске заступљености. Наиме, на основу разматрања историјско-географске заступљености критеријума долази се до својеврсне потврде постојања ових критеријума у делу теорије која се односи на предмет деобе. Критеријуми се изричито наводе у веома малом броју класификација, које су због несистематичности теорије безбедносних наука њихов веома редак садржај. Стога је трагање за заступљеношћу критеријума подела најбоље реализовати на основу анализе класификација које су према предмету сличне са истраживаним предметом деобе.

Последњи сегмент провере ваљаности критеријума класификације изводи се помоћу методе испитивања. Из већ наведених разлога ради се о усмереном, индивидуалном интервјуу, који се изводи на бази *протокола*. При томе, наведени инструмент садржи питања примерена предмету истраживања. У вези с тим, подаци до којих се дође одговорима на питања која су протоколом садржана, статистички се обрађују, текстуално и графички приказују (одговарајућим моделима) и допуњује се аргументација ваљаности предложених критеријума класификације.

Током испитивања, респонденти треба да потврђују или оповргавају ваљаност избора разматраних критеријума, како у односу на њихову историјску, тако и у односу на структуралност. При испитивању је пожељно да респонденти дају одговоре и на питања о последицама примене предложених критеријума класификације. Прикупљени подаци према свим логичким захтевима ваљаности класификације обрађују се и приказују ради закључивања које је у функцији делимичног или у потпуног потврђивања или оповргавања ваљаности избора разматраних критеријума. На пример, део стручњака може навести да примена одређеног критеријума има за последицу делимично или потпуно мешање чланова класификације. Међутим, ако су предложени критеријуми ваљанији од свих са којима су поређени и да је проблем мешања чланова класификација последица **таксономског проблема**, онда може да се изведе закључак да би ова слабост разматраних критеријума била још израженија у случају других принципа деобе или да би се испољила нека друга мана примене тих критеријума.

⁸ Суштина тих обележја може да буде квантитативне, квалитативне и квантитативно-квалитативне (мешовите) природе. Квантитативна природа указује на бројност, учесталост, интензитет, трајања и друга обележја појединих појава. На пример, често обележје појединих појава представља њихова трајност, којом се долази до њихових сталних, повремених и привремених манифестација. Квалитативна обележја указују на каквоћу, као суштинско обележје предмета деобе. Квантитативно-квалитативни критеријуми представљају обележја суштине предмета деобе којима се изражавају њихова својства код којих квантитет, уједно, представља квалитет или у њега прераста.

Најзад, део истраживања који се односи на идентификацију критеријума завршава се закључним разматрањем. При томе, када се закључује о критеријумима поделе треба да се нагласе сви ваљани принципи деобе и резултати њихових међусобних поређења и то према захтевима ваљаности који се на њих односе. Тај део закључка мора да буде окончан ставовима о предностима појединих критеријума у односу на остале, као и аргументацију према којим сегментима ваљаности сврставања се до тог закључка дошло.⁹ На тај начин потврђују се све појединачне хипотезе које су обухваћене посебном хипотезом која се односи на ваљаност критеријума сврставања (класификација и типологизација).¹⁰

У трећем делу истраживања сврставајућег садржаја који се односи на „идентификацију чланова деобе“ проверава се ваљаност предложене класификације (типологизације) у области чланова. Овим делом истраживања, начелно, обрађују се следећа питања: 1. тезе, 2. антитезе, 3. синтезе и тако даље. Број питања овог дела истраживања зависи од броја чланова поделе, која може да буде дихотомија (дихотомна – двојна)¹¹, трихотомија (трихотомна – тројна)¹² и тако даље. На основу идентификације првог члана поделе (нпр. онога који се односи на тезу) делимично се верификује хипотеза која садржи тврдњу о његовим сличностима и разликама у односу на предмет деобе и остале чланове класификације. Ради прецизирања индикатора, могуће је сваки од чланова класификације да се подели у складу с **принципом доследности** на друге (под)чланове, чиме се ствара својеврстан **класификацијски систем** од више нивоа општости (на релацији: опште – посебно – појединачно). На основу верификације сваког члана класификацијског система на нижим нивоима општости, стварају се услови за верификацију општијих чланова од оних који су већ верификовани. Наведена верификација хипотеза сврставајућег садржаја реализује се на индуктиван начин. Потпуна вери-

⁹ На пример, поређењем критеријума „средства“ и „полазишта“ са критеријумима према предмету сличних класификација, дошло се до сазнања о ваљаности предложених класификација у односу на потенцијалне принципе деобе начина ослобађања талаца. Уважавајући захтеве ваљаности класификовања који се односе на критеријуме и специфичност начина ослобађања талаца, дошло се до сазнања о предности критеријума „средства“ и „полазишта“ у односу на остале принципе деобе.

¹⁰ На пример, хипотезе које се односе на проверу ваљаности критеријума класификација могу да гласе: „Средство је ваљан критеријум класификације начина ослобађања талаца“, „Полазиште је ваљан критеријум класификације начина ослобађања талаца“ и тако даље. Ако се оне потврде као истините, индуктивним путем може да се закључи да је потврђена посебна хипотеза којом су обухваћене обе, претходно наведене, научне претпоставке, а која може да гласи: „Средство и полазиште су ваљани критеријуми класификације начина ослобађања талаца“. Познате су дихотомије у теорији безбедности: принудно – непринудно, оружано – неоружано, превентивно – репресивно, офанзивно – дефанзивно, територијално – линијско (функционално), стратегијско – тактичко и тако даље.

¹¹ Познате трихотомије у теорији безбедности: превентивно – преемптивно – репресивно, офанзивно – неутрално – дефанзивно, стратегијско – координирајуће – тактичко и тако даље.

фикација оваквих чланова класификације настаје ако је поређењем у односу на логичке захтеве сврставања, предложена класификација у предности над постојећим класификацијама.¹³

На основу критеријума којим је изведена теза, изводи се и антитеза. Поред тога, све што је наведено за верификацију тезе, односи се и на верификацију антитезе, синтезе и тако даље. Најзад, индуктивним путем закључује се и о општој хипотези.

На основу идентификације чланова који чине предложену класификацију стекли су се услови за њено поређење са постојећим поделама, што представља последње питање које се истраживањем разматра. На тај начин могуће је највреднијим доказом да се утврди ваљаност и евентуална предност предложене класификације у односу на оне које су до сада биле присутне у теорији и пракси. То је, уједно, и основни садржај завршног дела идентификације предмета деобе.

Компаративној анализи, најваљаније постојеће и предложене класификације, претходи поређење до сада познатих сврставања разматраног предмета деобе. Наведено поређење изводи се у односу на логичке захтеве ваљаности сврставања. Тиме се добија најваљанија постојећа класификација предмета деобе.

Најваљанија постојећа класификација треба да се пореди са предложеном поделом ради верификације хипотезе којом се нпр. изражава тврдња да је „предложена класификација ваљанија, него најваљанија постојећа квалификација, према захтевима ваљаности класификовања“. Стога, овај део истраживања, који се односи на поређење чланова класификација треба да садржи барем две целине, и то оне, које се односе на: 1. поређење чланова постојећих класификација и 2. компаративну анализу најваљаније постојеће квалификације и предложене класификације.

Постојећа и предложена класификација треба међусобно да се пореде према захтевима ваљаности класификовања, тј. у односу на: *доследност, потпуност, исцрпност, немешање чланова и дискриминативност*. Према изведеним поређењима, закључује се да је ваљанија предложена класификација или постојећа. На пример, *према исцрпности* може да се закључи да је предложена класификација у предности у односу на најваљанију постојећу класификацију. Тај закључак треба да се пореди са ставом одговарајуће хипотезе, чиме долази до њене коначне верификације – у смислу њене потврде или оповргавања.

¹³ Повратном везом, дедуктивним путем, закључак о ваљаности чланова најваљаније класификације односи се и на домен свих чланова који су у њој садржани.

Објективне тешкоће и ограничења током пројектовања, организовања и реализовања истраживања сврставајућег садржаја

Тешкоћама и ограничењима истраживања сврставајућег садржаја, највише доприноси њихова теоријска природа. При томе, тешкоће и ограничења у истраживању сврставајућег садржаја нарочито се односе на верификацију хипотеза. Поред тога, проблеми верификације хипотеза сврставајућег садржаја условљавају и тешкоће у фазама истраживања које јој претходе и следе.

Верификација хипотеза у области безбедности најчешће је теоријско-емпиријског карактера. Међутим, постоје истраживања у којима је верификација доминантно теоријска, односно емпиријска (ређи је случај да је потпуно теоријска или емпиријска). У случају истраживања сврставајућег садржаја, верификација хипотеза је доминантно теоријског садржаја. То значи да највећу тежину има теоријски доказ, док му је емпиријски доказ, само допуна.

У поређењу са проблемима емпиријског садржаја, теоријски проблеми су сложенији и теже решиви. Из тог разлога, намеће се потреба да се пре пројектовања спроведе **предистраживање**. Циљ ове фазе истраживања је *сте да се правилно формулише његов проблем и предмет. Коректно изведеним проблемом и предметом истраживања стварају се услови за формулацију хипотеза и индикатора*. Тиме се стичу услови за избор одговарајућих научних метода, што се посредно рефлектује на организовање и реализовање истраживања.

Највиши квалитет предистраживања постиже се *тимским радом*. Како за то у микроистраживањима (нпр. у случају магистарских теза и докторских дисертација) најчешће не постоје организациони услови, предистраживање се реализује индивидуалним ангажовањем аутора. Овај недостатак (индивидуално у односу на тимско ангажовање) мора да се превазиђе додатним ангажовањем истраживача, уз низ консултација са стручњацима из области: 1. предмета деобе и 2. методологије.

Формулација хипотеза, аналогно проблему и предмету истраживања, такође је проблематична. Хипотезе теоријског (тима и сврставајућег) садржаја знатно су шире од хипотеза емпиријског садржаја. Осим тога, индикатори су знатно сложенији и теже мерљиви, што негативно утиче на пројектовање, организовање и реализовање разматране врсте истраживања. На пример, један од индикатора хипотеза које се односе на проверу ваљаности принципа деобе (критеријума) су степени уважавања захтева њихове ваљаности (историчности и структуралности).

Због сложених индикатора и непрецизних инструмената, није могуће прикупити у потпуности поуздане податке којим би се хипотезе теоријског садржаја верификовале. При томе, *сваки покушај верификације хипотеза на основу вредносних судова стручњака може с правом да наиђе на отпор у научним круговима*, без обзира на логичку заснованост. **Ово је последица слабе развијености некантитативне релације потврђености.** Пример који то илуструје је и тај, да оријентисаност истраживања на квалитативне садржаје ограничава употребу статистичког метода.

Хипотезе теоријског карактера у друштвеним наукама, а тиме и у безбедности, верификују се на основу чињеница у теорији одређене науке, али и у осталим наукама. Чињенице о предмету истраживања налазе се како у методолошкој науци, тако и у теоријама појединих наука. Међутим, *поставља се питање почетка и завршетка верификације хипотеза теоријског садржаја*. Проблем одређења почетка и завршетка верификације хипотеза решен је тако да: „...Почиње већ од уочавања проблема, а завршава израдом научног саопштења“¹⁴.

Верификација хипотеза сврставајућег садржаја, у односу на оне чији је предмет теоријског карактера, носи и одређене специфичности. Наиме, верификација хипотеза наведеног садржаја могућа је: 1. поређењем са сличним класификацијама,¹⁵ 2. интерсубјективно и 3. логичким доказом.

Поређења деоба изводе се према критеријумима којима су изведене и члановима који их чине и то на основу примене компаративне методе, која са историјском методом представља јединствену целину. При томе, историјска метода примењује се ради прикупљања података, јер служи као оквир у примени методе *анализа садржаја*. Овом методом консултују се различити документовани садржаји, од којих велики део њих може да буде страног порекла. Постојање литературе на страном језику и мањак литературе на матерњем језику, може да учини анализу садржаја сложенијом и тиме још више да усложи верификацију хипотеза сврставајућег садржаја.

Због могуће субјективности респондената, непоуздана је *интерсубјективна* верификација хипотеза сврставајућег садржаја које се односе на проверу ваљаности принципа деобе. Поред тога, *испитаник је чинилац који представља посредну везу између истраживача и истраживане појаве*. С обзиром на то да је предмет истраживања у области безбедносних наука близак релативно малом броју стручњака, намеће се намерни узорак респондената као једини могућ. Тиме је сужен број људи који одговорима на постављена питања могу да дају ваљан допринос истраживањима сврставајућег садржаја.

¹⁴ О верификацији хипотеза сврставајућег садржаја може да се види шире у: Сакан, М.: „Верификација хипотеза у ратној вештини“, *Савремени проблеми ратне вештине*, бр. 38–39, ЦВШ ВЈ, Београд, 1997, стр. 79–105.

¹⁵ При томе, треба да се *пореде принципи деобе и чланови подела*. Будући да поређење принципа деобе, као начин верификације хипотеза, није довољно поуздан, препоручује се коришћење језичке анализе, као његове допуне.

Логички доказ примерен је условима у којима је недовољна поузданост емпиријских података о принципима деобе, што је у оваквим случајевима редовна појава. При логичком доказивању неопходан је велики фонд знања у вези са предметом истраживања, као и имагинација истраживача, што такође може да буде проблем, јер зависи од: интелигенције, здравља, стрпљења, расположења и од просторних и временских услова у којима ради и тако даље.

Верификација чланова класификације изводи се на истоветан начин као и у случају принципа деобе. Међутим, при томе може да буде присутан проблем постојања великог броја маргиналних појмова у категоријалном апарату безбедносних наука, који су у вези с предметом истраживања у тој области. Оваква ограничења условљена су релативно неразвијеним категоријалним апаратом науке о безбедности. Овакви проблеми смањују се његовом доградњом, мада је тешко претпоставити да ће потпуно нестати.¹⁶

Тешкоћама и ограничењима истраживања сврставајућег садржаја доприноси и сасвим **слаба решеност таксономског проблема** у социологији.¹⁷ Према Војину Милићу, последице овог проблема су веома дубоке: „Не само да не постоји теоријски заснован јединствен таксономски систем за разврставање друштвених појава, него су и класификације појава на ужим подручјима друштвеног живота обично непотпуне или није постигнута шира сагласност о њиховој употреби“.¹⁸ Осим тога, аутор наводи да су запостављена упоредна истраживања и решавање таксономског проблема. У вези с тим, у Србији нема довољно магистарских и докторских радова у области безбедности о сврставајућим истраживањима.¹⁹

Закључак

Значај истраживања сврставајућег садржаја огледа се у научној и широј, друштвеној сфери. С научног аспекта, наведеним истраживањима долази се до трансформације (унапређења) спољних знања (манифестних) у систематична знања. Поред тога, унапређују се описи предмета деобе и њихово објашњење. Тиме се стварају услови за спровођење истраживања експликативних (објашњавајућих) садржаја. На основу истраживања сврстава-

¹⁶ У вези с верификацијом хипотеза класификаторског садржаја може да се види шире у: Милошевић, Н.: *Организовање и реализовање истраживања у ратној вештини*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1994, стр. 132 и 133.

¹⁷ Таксономија је научна дисциплина чији су предмет начела класификације.

¹⁸ Милић, В.: „Социолошки метод“, према Печујлић, М.: *Методологија друштвених наука*, зборник радова, Службени лист СФРЈ, Београд, 1976, стр. 154.

¹⁹ На пример, у легату Војне академије у Београду налази се магистарски рад аутора овог саопштења под насловом: *Класификација начина ослобађања талаца ангажовањем антитерористичких јединица*, ВА ВЈ, Београд, 2001.

јућег садржаја подстичу се и ваљанија дефинисања. При томе, предложеним приступом истраживању сврставајућег садржаја, даје се извештај методолошки допринос пројектовању, организовању и реализовању истраживања наведеног садржаја у области безбедносних наука, односно у области сузбијања криминалитета. То се, на својеврстан начин, одражава и у дефинисању нових предмета истраживања, као последице идентификације нових критеријума и чланова класификација и типологизација.

Друштвени значај истраживања сврставајућег садржаја јесте у *унапређењу и усклађивању теорије* (повећањем и провером постојећег фонда знања) и *практике* (специјализацијом), које се односе на предмет деобе из области безбедности. При томе, на основу специјализације стварају се стручне претпоставке за развој области која је претходно била предмет истраживања сврставајућег садржаја.

Истраживања сврставајућег садржаја уопште, а тиме и оних истраживања која се реализују у области безбедности треба да садрже четири фазе и то: предистраживање, пројектовање, организовање и реализовање. Циљ предистраживања јесте да се правилно формулише проблем истраживања и његов предмет. То је, уједно, и један од начина да се ублаже проблеми теоријске природе предмета истраживања, слабе решености таксономског проблема и друго.

Предуслов верификације хипотеза сврставајућег садржаја јесте једнозначно одређење предмета деобе. Верификација хипотеза сврставајућег садржаја могућа је тек након његовог одређења предмета и то: поређењем предложене класификације с постојећим класификацијама, интерсубјективно поређење и поређење логичким доказом. При томе, најважнији и најубедљивији део верификације хипотеза сврставајућег садржаја односи се на методолошку препоруку, којом се захтева међусобно поређење постојећих и предложених класификација, према захтевима ваљаности сврставања. При томе, захтеви ваљаности класификовања односе се једним делом на критеријуме, а другим делом на чланове подела.

Литература

1. Адамовић, Ж., Милошевић, Д., Ристић, С.: *Основи методологије научно-истраживачког рада*, Друштво за техничку дијагностику Србије, Београд, 2005.
2. Вујаклија, М.: *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1996/97.
3. Група аутора: „Индикатори људске безбедности у Србији“, *Извештај за 2004*, ФЦО, Београд, 2005.
4. Група аутора: *Методологија ратне вештине*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1996.
5. Дивјак, Б.: *Логика*, ВИНЦ, Београд, 1986.

6. Милошевић, Н.: *Организовање и реализовање истраживања у ратној вештини*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1994.
7. Милошевић, Н.: *Организовање и реализовање истраживања у ратној вештини*, УВЈ, Београд, 1994.
8. Милошевић, Н.: *Пројектовање истраживања у ратној вештини*, ВИНЦ, Београд, 1989.
9. Милошевић, Н., Милојевић, С.: *Основи методологије безбедносних наука*, Полицијска академија, Београд, 2001.
10. Печујлић, М.: *Методологија друштвених наука*, зборник радова, „Службени лист СФРЈ“, Београд, 1976.
11. Сакан, М.: „Верификација хипотеза у ратној вештини“, *Савремени проблеми ратне вештине*, бр. 38–39, ЦВШ ВЈ, Београд, 1997.
12. Сакан, М.: *Израда стручних и научних саопштења*, СШОНИД, ГШШ, Београд, 2000.
13. Сакан, М.: *Хипотезе у војним наукама*, СШОНИД, Београд, 2001.
14. Сакан, М.: *Хипотезе у науци*, друго издање, Прометеј, Нови Сад, 2005.
15. Субошић, Д.: *Класификација начина ослобађања талаца ангажовањем антитерористичких јединица*, магистарски рад, Војна академија Војске Југославије, Београд, 2001.
16. Fitzgerald, J.D., Fox, M.S.: *Методологија истраживања у криминалистичким наукама*, превод с енглеског, приредили: Бакић, И., Муратбеговић, Е., Факултет криминалистичких наука, Сарајево, 2001.
17. Forčić, G., Novota, S.: *Uokvirite svoju ideju*, SMART, Rijeka, 2005.